

Милица Вучковић,*
Асистент Правног факултета
Универзитета у Нишу

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
doi:10.5937/zrpfni1881381V

UDK: 347.235:502

Рад примљен: 24.09.2018.

Рад прихваћен: 19.11.2018.

ПРАВО СВОЈИНЕ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ**

Апстракт: У једном правноисторијском напису из англоамеричке правне науке наилазимо на оштру критику суседског права заштите од прекомерних имисија, које је, уместо да допринесе очувању, допринело деградацији животне средине, следећи економске интересе. То, и бројна друга истраживања, недвосмислено указују на велику борбу која се води између економије и приватне својине, на једној страни, и животне средине на другој страни. У том смислу, врло је илустративна констатација L. Krämer-а, везана за односе снага јавних политика Европске уније: „У сукобу интереса животне средине и економских интереса, у 999 од 1000 случајева, животна средина губи“. Савремено право готово непрекидно наглашава посматрање права својине као социјално везаног права, али се чини да ово схватање нема већих практичних последица. У овом раду се бавимо истраживањем међусобних утицаја права својине и основних постулата права животне средине и улоге приватне својине у деградацији или очувању ове, данас можда најважније друштвене вредности.

Кључне речи: право својине, еколошка функција својине, еколошко право.

* milica@prafak.ni.ac.rs

** Рад је саопштен на међународној научној конференцији „Право пред изазовима савременог доба“, која је одржана 13. и 14. априла 2018. године на Правном факултету Универзитета у Нишу.

Рад је резултат истраживања на пројекту „Усклађивање права Србије са правом Европске уније“, који финансира Правни факултет Универзитета у Нишу.

1. Уводне напомене

Каже се да непокретност припада простору у ком се налази, а не власнику (Alexander, 2009: 792). Својина и животна средина живе у непрекидној интеракцији без равнотеже. Својина пролази кроз промене, између осталог и због промена које изазива у животној средини. Од „гличитеља“ природе, она се нормативно преображава у право са еколошком функцијом (Grimprez, 2015: 539). Међутим, чини се да тај нормативни преображај понекад изостаје, или да није праћен реалним проображајем. Сукоб еколошке функције права својине и његове индивидуалистичке супстанце одвија се на многим пољима. Неки од примера су правила о посебном положају општекорисне делатности за коју је добијена дозвола надлежног државног органа или грађанскоправни захтев због жртве у општем, јавном или претежном приватном интересу.

У срцу Европе, где је настала идеја о социјалној функцији права својине, век након чувених предавања професора Дигија, професор Лудвиг Крамер даје поражавајућу дијагнозу односа својине и животне средине: „У сукобу еколошких и економских интереса, у 999 од 1000 случајева, животна средина губи (...) Инфраструктурална инфериорност еколошке заштите у односу на економске и социјалне интересе постаје све видљивија. А како животна средина нестаје у тишини, овај проблем подстиче незнатну забринутост“ (Krämer, 2012: V). Да ли то значи да се читав век вртимо у зачараном кругу блиставих прокламација? Можда је то потврда хипотезе да ограничења права својине стоје на „ободима“ овог права (Alexander, 2009: 747), без стварне снаге, и подстицај да се својина конципира на другачији начин, тако да се у њеној садржини јасно препознају и одређене дужности и предвиде санкције за њихово непоштовање.

2. Појам и начела еколошког права

Еколошко право је грана права чијим нормама се регулише човеков однос према животној средини, заштита и очување животне средине и питања одговорности за загађивање, угрожавање и деградацију животне средине (Омејес, 2003: 38, Николић, 2011: 300, Виг, Гајинов, 2011: 18). Постоје различита теоријска и нормативна одређења појма животне средине (Ракић Водинелић, 1995: 248–251, Омејес, 2003: 27–28). Законом о заштити животне средине Републике Србије¹ животна средина је дефинисана као „скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот.“² Закон о заштити

1 *Сл. гласник РС*, 135/2004, 36/2009, 36/2009 - др. закон и 43/2011 - одлука УС.

2 Чл. 3, тач. 1.

okoliša Републике Хрватске³ дефинише животну средину као јединство природног окружења (које чине ваздух, земља, вода и море, клима, биљни и животињски свет) и окружења које је створио човек (културна баштина)⁴.

У оквиру еколошког права постоје три доминантна учења о заштити животне средине: антропоцентрично, екоцентрично и ресурсно-економско учење. Антропоцентрично схватање поставља човека у средиште еколошкоправне заштите и за њен циљ поставља човеково благостање. Штити се и чува човеково животно окружење, како би се омогућио опстанак и несметани и пуни развој човекове личности (Омејес, 2003: 35). Антропоцентрично виђење предмета и сврхе еколошкоправне регулативе има велики број присталица и „уткано“ је у бројне документе посвећене заштити животне средине, на међународном плану и на нивоу националних правних система (Ракић Водинелић, 1995: 257–259, 265). У овом контексту, говори се и о праву човека на животну средину одговарајућег квалитета, као праву тзв. треће генерације (Ракић Водинелић, 1995: 258–259, Moliner-Dubost, 2015: 58–61, Тодић, Милићевић, 1995: 282–285).

У средишту реглементације, по екоцентричном учењу, налази се животна средина, која се посматра као засебан ентитет, вредност по себи, са сопственим идентитетом и постојањем и трајањем, које је под снажним утицајем човека (Омејес, 2003: 35, Ракић Водинелић, 1995: 258). Услед тога, животна средина, као засебно „биће“, заслужује посебну заштиту у односу на човека. У том контексту се говори о више идеја – идеји о правном субјективитету животне средине и њеним засебним субјективним правима, о дужности човека да штити природу (Moliner Dubost, 2015: 40), о ограничењу субјективних права ради заштите животне средине и добробити будућих генерација, о новом критеријуму злоупотребе права итд (Ракић Водинелић, 1995: 266). Светска повеља о природи (Charte mondiale de la nature)⁵ у преамбули прокламује да је „сваки облик живота јединствен и заслужује поштовање, независно од корисности за човека“.

Врло блиска антропоцентричној је ресурсно-економска концепција, у чијем средишту је виђење природних ресурса кроз призму њихове економске корисности за садашње и будуће генерације (Омејес, 2003: 35, Ruhl, 2007–2008: 756–762, Moliner Dubost, 2015: 50–51).

Као мултидисциплинарно, еколошко право интегрише начела, односно методе свих појединих правних области чије је сегменте инкорпорисало у

3 *Narodne novine*, 82/94, 128/99.

4 Чл. 5, ст. 1.

5 Retrieved 1, September 2018 from https://www.diplomatie.gouv.fr/sites/odysee-developpement-durable/files/3/1982_Charte_Mondiale_Nature_JO.pdf.

свој састав. Поред тога, оно има свој, специфичан метод, који карактеришу посебна начела. У правној литератури и прописима не може се наићи на две идентичне листе начела еколошког права. Овде ћемо се осврнути на она која се по општем консензусу сматрају најважнијим. То су: начело одрживог развоја (1), начело правичности и међугенерациске сарадње (2), начело интегралности (3), начело превенције и предострожности (4), начело очувања природних вредности (5), начело одговорности загађивача и његовог правног следбеника (6), начело „загађивач плаћа“ (7) и начело „корисник плаћа“ (8).

1) Начело одрживог развоја изискује усклађивање економског развоја са потребом заштите животне средине и очувања еколошке равнотеже. Закон о заштити животне средине Републике Србије дефинише одрживи развој као „усклађени систем техничко-технолошких, економских и друштвених активности у укупном развоју у којем се, на принципима економичности и разумности, користе природне и створене вредности (...) са циљем да се сачува и унапреди квалитет животне средине за садашње и будуће генерације“⁶.

2) Начело правичности и међугенерациске солидарности подразумева правичност у расподели „еколошких добара“ и „еколошких терета“ између садашњих и будућих генерација. Нагласак је на захтеву рационалног коришћења природних ресурса и, уопште, рационалног „трошења“ капацитета животне средине, како би се добробит од њених ресурса правично расподелила између различитих нараштаја човечанства. Оно подразумева такав приступ животној средини који ће омогућити што дуже очување и репродуковање свих њених сегмената – како природних, тако и оних који су људска творевина (Николић, 2011: 303, Виг et al., 2011: 52–53, Pederson, 2010: 27–29).

3) Начело интегралности значи захтев интегрисања еколошке политике у све друге секторске политике. Ту се, првенствено, мисли на еколошку политику ЕУ, што подразумева, најпре, хармонизацију националних прописа у области заштите животне средине са еколошким правом ЕУ, а потом, координисану примену тих прописа. Сагласно овом начелу, заштита животне средине, као општег добра човечанства, остварује се и кроз међудржавну сарадњу (Николић, 2011: 303, Виг et al., 2011: 45–46).

4) Начело превенције и предострожности односи се, првенствено, на процену ризика и управљање ризиком (Pedersen, 2010: 30). У Закону о заштити животне средине Републике Србије „пресликан“ је чл. 15 Рио

⁶ Чл. 9, тач. 4 Закона о заштити животне средине, *Сл. гласник РС*, 135/04, 36/09 - др. закон, 72/09 - др. закон, 43/11 - одлука УС.

декларације⁷: „Непостојање пуне научне поузданости не може бити разлог за непредузимање мера спречавања деградација животне средине у случају могућих или постојећих значајних утицаја на животну средину.“ Инструмент реализације овог начела је процена утицаја на животну средину, која претходи одобрењу било каквог пројекта активности или делатности који могу утицати на промене у животној средини.

Закон о заштити животне средине налаже планирање и спровођење било које активности уз проузроковање што мањих промена у животној средини, уз минимум ризика по животну средину и здравље људи, и да се сваки могући утицај на животну средину спречи или ограничи на самом извору загађивања⁸.

5) Начело очувања природних вредности налаже рационално коришћење необновљивих природних ресурса и обнављање обновљивих ресурса (Виг et al., 2011: 44) и конкретизује се у низу посебних прописа намењених заштити појединих сегмената животне средине: пољопривредног земљишта, вода, шума, гео и биодиверзитета, културне баштине итд.

6) Начело одговорности загађивача и његовог правног следбеника. Овде се ради о поствентивној одговорности физичких и правних лица за повреде нанете животној средини и ово начело подразумева обавезу загађивача, односно његовог правног следбеника да „отклони узрок загађења и последице директног или индиректног загађења животне средине“⁹.

Свака промена титулара права својине на извору, односно узроку загађења, повлачи обавезну „процену стања животне средине и одређивање одговорности за загађење животне средине, као и намирење дугова (терета) претходног власника за извршено загађивање и/или штету нанету животној средини“¹⁰.

7) Начело „загађивач плаћа“. По овом начелу, загађивач животне средине, а не држава, односно друштво, сноси трошкове свих мера превенције и умањења загађења животне средине и, уопште, трошкове свих мера и активности у борби против загађења¹¹, (Moliner Dubost, 2015: 91).

7 Retrieved 1, September 2018 from http://www.unesco.org/education/pdf/RI0_E.PDF.

8 Чл. 9, тач. 2 Закона о заштити животне средине, *Сл. гласник РС*, 135/04, 36/09 - др. закон, 72/09 - др. закон, 43/11 - одлука УС.

9 Чл. 9, тач. 5 Закона о заштити животне средине, *Сл. гласник РС*, 135/04, 36/09 - др. закон, 72/09 - др. закон, 43/11 - одлука УС.

10 Чл. 9, тач. 5 Закона о заштити животне средине, *Сл. гласник РС*, 135/04, 36/09 - др. закон, 72/09 - др. закон, 43/11 - одлука УС.

11 чл. L 110-1. Code de l'environnement, Retrieved 1, September 2018 from <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074220&dateTexte=20180827>.

8) По начелу „корисник плаћа“, свако коришћење природних вредности кориснику намеће обавезу плаћања цене тог коришћења и рекултивације простора.

3. Појам и функције права својине

По схватању права својине, које овде означавамо „класичним“, због ослањања на наслеђе римског права, у средишту права својине су господарство и власт над објектом, и потпуно искључивање спољног света, оличеног у „трећим лицима“, из сфере овог права. Оно је најкрystalније и најјезгровитије исказано у Грађанском законнику Француске (C. civ.)¹², који је претрпео скорашње измене (2015–2018), али је дефиниција права својине остала идентична оној из 1804. године: „Својина је право уживања и располагања стварима на најапсолутнији начин, под условом да се не врши употреба забрањена законима и уредбама.“¹³ Својина је схваћена као језгро човекове личне слободе и *conditio sine qua non* развоја и благостања људске индивидуе (di Robilant, 2013: 923–924). Већина грађанских законика и закона у Европи следи „класични“, индивидуалистички модел права приватне својине. Тако, у Грађанском законнику Немачке (BGB)¹⁴ предвиђено је да власник ствари може ову користити по свом нахођењу и искључити сваког од утицаја на њу, у границама одређеним законом и правима трећих лица¹⁵. По Грађанском законнику Швајцарске (CCS)¹⁶, власник ствари има право да њоме располаже, у границама одређеним законом, да виндицира ствар од сваког код кога се она нађе, и да се успротиви свакој узурпацији¹⁷. Грађански законик Луксембурга¹⁸ дефинише, у чл. 544, својину као право „уживања и располагања стварима, под условом да се не врши употреба забрањена законима или уредбама, и да се не узрокују прекомерне суседске сметње којима се нарушава равнотежа између једнаких права.“

12 Retrieved 1, September 2018 from <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20180827>.

13 Чл. 544 C. civ-a.

14 Retrieved 1, September 2018 from https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p.

15 §903 BGB-a.

16 Retrieved 1, September 2018 from <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19070042/index.html#a641>.

17 Чл. 641 CCS-a.

18 Retrieved 1, September 2018 from <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20180401>.

По Закону о основама својинскоправних односа Републике Србије¹⁹, право својине обухвата овлашћење држања, коришћења и располагања стварју у границама одређеним законом, и под условом неповређивања права својине другог лица²⁰.

Нацртом Грађанског законика Републике Србије²¹, својина је дефинисана као „најшире право физичког или правног лица да ствар по свом нахођењу држи, употребљава, прибира плодове и друге користи од ствари и да њоме располаже у границама закона²². Такође је предвиђена и претпоставка неограничености права својине: „Сматра се да право својине није ограничено ни у погледу садржине, ни у погледу трајања. Ограничење права својине у корист другог лица или у јавном интересу дужан је доказивати онај ко тврди да такво ограничење постоји“²³.

Унутар овог индивидуалистичког и „апсолутистичког“ модела права својине, ствари имају само прометну и употребну вредност (Гамс, 1987: 70), а аутономија воље власника представља „modus vivendi“ права својине и њеног објекта (Гамс, 1987: 77). Њему је појам еколошке вредности ствари потпуно стран. Својина је једна од манифестација слободе појединца уопште, па и у приватном праву (Гамс, 1987: 84–86). Поред ове њене улоге, која претходи свакој функцији, може се рећи да се као прва функција права својине појављује њена економска функција (Гамс, 1987: 17).

Либерално-индивидуалистичком концепту „свемоћи“ власника поводом ствари супротставља се идеја социјалне везаности права својине, као реакција на негативне друштвене последице те „свемоћи“ (Агостини, 1986: 471–475, Gavella, 1991: 354–356, Лазић, 2004: 64–68). Идеја социјалне везаности права својине је најпре била формулисана од стране проф. Леона Дигија, у серији предавања одржаних у Буенос Ајресу, 1911. године: „Својина није право, већ социјална функција“ (Mirow, 2010: 195). Затим, 1919. године, она добија нормативну вредност и израз у чувеној одредби чл. 153, ст. 3 Вајмарског Устава: „Својина обавезује. Њено вршење треба да служи општем добру.“ У освит Другог светског рата, који сведочи и различитим облицима злоупотребе начела социјалне везаности права својине од стране национал-социјалистичких и фашистичких режима (Стојановић, 1963: 16), појављује се и тзв. „теорија дрвета“. По овом учењу, својина се може представити као разгранато дрво, чије стабло чине

19 *Сл. лист СФРЈ*, 6/80 и 36/90, *Сл. лист СРЈ*, 29/96 и *Сл. гласник РС*, 115/2005 - др. закон.

20 Чл. 3.

21 Retrieved 1, September 2018 from <https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>.

22 Чл. 1694.

23 Чл. 1696.

„класична“ својинска овлашћења, „појачана“ социјалном функцијом, као извором различитих обавеза за власника. Гране тог стабла формирају различити својински режими, условљени природом, значајем и функцијама конкретног објекта права својине (di Robilant, 2013: 872). У овом концепту права приватне својине, социјална везаност је у самој његовој сржи, а не споља, као ограничење, и, зависно од објекта тог права, може имати конкретизације, различите по садржини и интензитету. Социјална функција права својине отеловљује различите и бројне вредности, међу којима су примарне: правична дистрибуција ресурса, производна ефикасност и одговорно управљање ресурсима (di Robilant, 2013: 872). Овоме треба додати и новија тумачења социјалне везаности права својине, по којима је његова улога и у томе да допринесе развоју личности, не само власника, већ свих чланова једне друштвене заједнице (Alexander, 2009: 774–775). „Декларација прогресивне својине“ прокламује да право својине отеловљује вредности које се „традиционално“ везују за господарење стварима, као што су индивидуални интереси, жеље, потребе, али укључује и друштвене вредности, као што су добробит животне средине, грађанска одговорност власника и међуљудски односи у којима се људи односе једни према другима са поштовањем и уважавањем (Alexander, Penalver, Singer, Underkuffler, 2009: 743). „Вредности које промовише својина укључују живот и развој индивидуе, заштиту физичке сигурности, могућности стицања знања и вршења избора и слободу сваког да живи свој живот. Оне подједнако укључују богатство, срећу и друге аспекте индивидуалног и друштвеног благостања“ (Alexander et al., 2009: 743). Вршење права својине у концепцији „прогресивне својине“ изискује „врлину, нарочито скромност, и свесност о последицама вршења тог права по друге, укључујући будуће генерације и природно окружење и остали живи свет, поред људских бића“ (Alexander et al., 2009: 743–744).

У Нацрту Грађанског законика Републике Србије предвиђено је, у чл. 1698, да „својина обавезује правно, друштвено и морално, те је сопственик, приликом вршења свог права дужан да поступа са потребним обзирима према општем (јавном) интересу и правима и интересима других лица која нису у супротности са његовим правом.“

4. Право својине у оквирима еколошког права

Начела и прописи еколошког права, у хипотетичкој примени на конкретне животне ситуације, могу вршити снажан притисак на право приватне својине. Начела одрживог развоја, правичности и међугенерациске солидарности и очувања природних вредности, власнику, кроз различите

конкретизације, „намећу“ рационално и друштвено одговорно коришћење ресурса у његовој својини, било да се ради о малој земљишној парцели на којој одлаже кућно смеће, пољопривредном земљишту, фабрици или посластичари. Вршење сваког својинског овлашћења мора бити подређено равнотежи између искоришћавања ствари и уживања плодова од њих, на једној страни, и очувања капацитета животне средине и њених ресурса за потребе будућих генерација, на другој.

У оквиру сваке од трију наведених концепција о циљу еколошког права (антропоцентричној, екоцентричној и ресурсно-економској), могуће је разматрање одговарајуће позиције права својине. У антропоцентричној долази до изражаја то својство права својине да је еманација и услов човекове личне слободе. У екоцентричној концепцији долази до изражаја тзв. еколошка функција права својине, док у ресурсно-економској у први план избија њена економска функција.

Начело интегралности захтева од власника да у сваки пројекат коришћења и располагања стварима које имају одређену економску вредност укључи основне циљеве еколошке политике државе чијим се прописима потчињава у вршењу права својине. Сличне обавезе и терете намеће и начело превенције и предострожности, с тим што се ради о ограничењима која су у већој мери конкретизована. Тако је власник ствари коју жели, или које жели усмерити у одређене сврхе, а ради се о пројекту за који је по закону обавезно извршити процену утицаја на животну средину, ограничен претходним спровођењем поступка те процене у вршењу својинских овлашћења²⁴. Такође, свако заинтересовано лице може покренути механизме превентивне заштите, уколико од одређеног вида употребе ствари потиче опасност по животну средину²⁵. На ово се надовезује поствентивна одговорност за повреде нанете животної средини, која произилази из начела одговорности загађивача и његовог правног следбеника.

На свако неуважавање основних постулата еколошког права у вршењу права својине, или на њихово директно вређање, надовезују се одређене правне санкције (грађанскоправне, прекршајне и кривичноправне).

Друго, постоје ствари чија је друштвена вредност препозната врло рано у историји човечанства, и поводом којих је својина подвргнута ограничењима, којима је, са развојем еколошке свести, придодат „терет“

24 Чл. 1–5 Закона о процени утицаја на животну средину Републике Србије, *Сл. гласник РС*, 135/04, 36/09.

25 Чл. 156 Закона о облигационим односима Републике Србије, *Сл. лист СФРЈ*, 29/78, 39/85, 45/89, 59/89, *Сл. лист СРЈ*, 31/93.

еколошкоправних ограничења. Такве ствари су, нпр., шуме и шумско земљиште, пољопривредно земљиште, културна добра итд. Стварање обрадивог земљишта је процес који, праћен пољопривредном производњом, у великој мери доприноси загађењу земљишта и деградацији животне средине (Понтинг, 2009: 260–264). Пољопривреда је основна привредна грана и главна полуга настанка и развоја савремене цивилизације. У првобитним седелачким друштвима први облици свести о својинском односу према природи појавили су се са пољопривредном производњом (Понтинг, 2009: 62). Земљиште је ресурс који се сматра необновљивим, с обзиром да је веома осетљив ресурс за чије стварање је потребан дуг период. Оно је можда и најосетљивији део природе, будући да се сви „екосистеми природно развијају на начин који штити земљиште од ког зависе“ (Понтинг, 2009: 25–26). За земљиште се везује низ значајних еколошких функција, као што су производња биомасе и филтрирање и складиштење хранљивих материја, воде и угљеника (Moliner-Dubost, 2015: 252). Како је пољопривредно земљиште вештачки створени тип земљишта, а имајући у виду све катастрофалне последице по животну средину које се надовезују на ову чињеницу, вршење својине на овим непокретностима мора бити под будним оком сваке друштвене заједнице (Виг – Гајинов, 2011: 89–94, Medvedović, 2003: 130–143).

Позната је способност различитих врста дрвећа да апсорбују и неутралишу неке видове загађења. Такође, шумска популација је извор биодиверзитета и заштита за земљиште. Вегетација је носилац ланца исхране (Понтинг, 2009: 23, 400–403, Виг et al., 2013: 114). „Притисак“ правних правила на право својине на шумама и шумском земљишту је веома велики, због огромног значаја ових природних заједница за очување и репродукцију живота на земљи (Виг et al., 2011: 113–122, Medvedović, 2003: 122–126).

Треће, институт грађанскоправне заштите од прекомерних имисија, који се традиционално везује за право својине, у многим правима и непосредно, у оквиру суседскоправних ограничења, хипотетички може допринети заштити животне средине (Godfrin, 2009: 16–17). Међутим, истраживања су показала да тај допринос постоји већином само у хипотези, а тамо где га има, занемарљиво је мали. У позадини је одувек била лоша процена једне шире заједнице, да су капацитети животне средине несагледиви и да привредном развоју треба ставити на располагање што је више могуће средстава и механизма (Brenner, 1974: 403). Често је та лоша процена и нормативно потврђена. Добар пример су различити прописи којима се ограничава дOMET грађанскоправне заштите од прекомерних имисија у корист великих загађивача животне средине (Godfrin, 2009: 17–18).

5. Еколошка функција права својине

Признавањем еколошке вредности појединим стварима, праву својине додељује се еколошка функција. Својина поводом еколошки вредних ствари је поливалентно стварно право. Еколошка вредност ствари може бити позитивна или негативна. Позитивну еколошку вредност имају ствари које су од непосредног значаја за еколошку равнотежу (као што су шуме), док негативну еколошку вредност имају ствари које су подобне да угрозе ту равнотежу, односно било који елемент животне средине (нпр. аутомобил или постројење за прераду нафте). Неке ствари могу имати позитивну или негативну еколошку вредност, зависно од начина на који се користе (нпр. пољопривредно земљиште). Еколошка функција права својине може се посматрати као један сегмент њене социјалне функције. Међутим, због општег занемаривања тог њеног важног сегмента, неопходно је да се посматра као засебна функција овог, најобухватнијег и „најмоћнијег“ од стварних права. “Под својином енглеско право подразумева не само физичке атрибуте и производни капацитет ствари, већ и сноп права и дужности, привилегија и обавеза. Једна од тих обавеза је да се не загађује суседов ваздух” (Brenner, 1974: 405). Грађански законик Бразила из 2002. године предвиђа: „Право својине мора се вршити у складу са његовом економском, социјалном и еколошком функцијом, тако да се очувају флора и фауна и природне лепоте, као и еколошка равнотежа и историјска и уметничка баштина, тако да се спречи загађење ваздуха и воде, у складу са правилима посебних закона“ (Vera, 2006: 5–6).

Као „господар и власник природе“ (Декарт), човек је себе довео у предворје самоуништења. Због тога је приватна својина морала да претрпи трансформацију од „целата природе“ (Grimonprez, 2015: 539) у њеног чувара. Она је добила еколошку функцију, која се данас сматра својственом праву својине на непокретностима, а представља израз коришћења института својине као инструмента еколошке политике (Grimonprez, 2015: 539). У правној теорији се разликују два вида еколошке функције права својине: пасивна и активна еколошка функција (Grimonprez, 2015: 542). Пасивна еколошка функција подразумева трпљење ограничења својине која су прописана у еколошком праву: „еколошкоправне норме су се инкрустирале у право својине (...) и тако ограничено и репрограмирано, оно није више апсолутно и искључиво право, глорификовано у амфитеатрима“ (Grimonprez, 2015: 543). Активна еколошка функција подразумева непосредно „служење“ приватне својине циљевима еколошке политике (Betheuil, 1996: 80, Mallet-Bricout, 2014: 559), при чему се једним од најбољих начина за реализацију те функције сматра присвајање, успостављање права приватне својине на природним ресурсима: „поново освојити напуштене или угрожене

просторе, а потом њима еколошки управљати“ (Hernandez-Zakine, 2006: 8–11, Falque, 2011: 68, Grimonprez, 2015: 548). Други начин је да власници путем споразума преузму одређене “еколошке” обавезе, у виду еколошких службености или еколошких реалних терета (Trudelle, 2014: 25–53, Grimonprez, 2015: 549). Тако, француски Законик о животној средини (Code de l’environnement)²⁶ предвиђа, у чл. L 132-3, да власник непокретности може закључити уговор са правним лицем јавног или приватног права, које делује у сфери заштите животне средине, којим преузима личне обавезе, односно конституише обавезе свагдашњег власника те ствари, које имају за циљ одржавање, очување и рестаурирање елемената биодиверзитета или еколошких функција.

Други механизам остваривања активне еколошке функције права својине је обавеза власника да спречава загађење или га отклања, а реализује се кроз његову одговорност за загађење коме је извор на његовој непокретности. Тако, поменути Законик о животној средини предвиђа да, у случају загађења или ризика загађења земљишта, које представља опасност по јавно здравље, сигурност и чистоћу, и по животну средину, надлежни државни орган може спровести неопходне радове о трошку одговорног лица, у крајњој линији, власника непокретности. Такође, може наложити пружање одговарајуће суме обезбеђења тих трошкова. Под одређеним условима, непокретност може бити и експроприсана²⁷. Устав Бразила предвиђа могућност експропријације пољопривредног земљишта на ком својина не остварује еколошку функцију, при чему су прецизирани и захтеви које тзв. „рурална својина“ мора испунити да би се сматрало да је остварила ту функцију, међу којима су: 1. рационално и адекватно коришћење пољопривредног земљишта, 2. адекватна употреба расположивих природних ресурса и 3. очување животне средине (Vera, 2006: 5–6).

6. Закључак

За сада се однос права својине и животне средине одвија под знаком неједнаких снага. Тај однос снага је, претежно, постављен на штету животне средине, мада са јачањем свести о тој чињеници и право приватне својине буде, ту и тамо, изложено економски претераном стезању.

Могући су различити модалитети „помирења“ права својине и основних постулата еколошког права. Једно решење за нарушену равнотежу између права својине и животне средине било би конципирање права својине

26 Retrieved 1, September 2018 from <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074220>.

27 Чл. L 556-3.

као поливалентног стварног права, применом одговарајуће комбинације казуистичког метода са методом апстрактне генерализације. То би, пре свега, значило измењени појам права приватне својине, којим би биле уважене реалне трансформације које својини намеће друштвена стварност. Потребно је трагати за концепцијом права својине која интегрише и њену еколошку функцију. Тај измењени појам би требало да укључи и обавезе власника (нпр. обавеза да се очува еколошка вредност ствари, тако што ће се њена супстанца штедети, обавеза поштовања непосредне животне средине суседа итд.). Потом, неопходно је применом казуистичког метода, у грађанском законнику, који садржи поменути измењени појам својине, регулисати одређене типичне случајеве конкретизације еколошке функције права својине. Добра страна овог решења огледа се у томе што би, кроз измењени појам права приватне својине садржан у једном грађанском кодексу, било осигурано укључивање еколошке функције својине у свако поље примене овог правног института. Верујемо да би основни приговор оваквом приступу у регулисању права својине био онај економски: на тај начин угушићемо сваку приватну иницијативу. Сматрамо да оваква опасност не постоји уколико се од самог почетка, „на извору“, одредимо да приватну својину учинимо пријатељем животне средине. Тиме, овај правни институт, који је једна од полуга привредног развоја, чинимо још кориснијим за друштво, с обзиром на то да деградација животне средине повлачи много веће економске губитке него поштовање еколошкоправних ограничења својине, и огромну и несагледиву будућу штету. Такође, ако се у самом појму приватне својине „осигура“ њена еколошка функција, омогућава се превенција, што представља најбољи приступ заштити животне средине, и, уопште, свих друштвених вредности, а уткана је и у начела еколошког права.

Други приступ учвршћивању еколошке функције права својине је изложени модел француског права: промовисање приватносвојинског управљања природним ресурсима и, уопште, различитим сегментима животне средине; регулисање, у оквиру еколошкоправног законодавства, еколошких стварних службености и еколошких реалних терета; могућност експропријације непокретности у одређеним случајевима угрожавања и повређивања животне средине. Иако на први поглед ови институти могу деловати инхибирајуће на вршење права својине, они, у крајњој линији, доприносе повећању његове продуктивности и корисности, и за самог титулара и за друштво у целини.

Резултати су приближно једнаки у примени оба модела, с тим што други модел делује мање „инвазивно“ у односу на право приватне својине, с обзиром на то да не дира непосредно у њен појам. Он је у француском

праву више од два века исти, иако је у овом правном систему врло жива еколошка функција права својине.

Литература/References

Агостини, Е. (1986). Сасушивање права својине у Француској. *Анали Правног факултета у Београду*. 5. 470–479.

Alexander, G. S. (2009). The Social Obligation Norm in american Property Law. *Cornell Law Review*. 94. 745–819.

Alexander, G. S., Penalver, E. M., Singer, J. W., Underkuffler, L. S. (2009). A Statement of Progressive Property. *Cornell Law Review*. 94. 743–744.

Bétheuil, D. (1996). Droits de propriété et environnement. *Vorrier de l'Environnement de l'INRA*. 28. 79–81.

Brenner, J. F. (1974). Nuisance Law and the Industrial Revolution. *The Journal of Legal Studies*, 2 (3). 403–433.

Vera, F. S. (2006). The Social Function of Property Rights in Brazil. *Latin American and Caribbean Law and Economics Association Annual Papers*. Retrieved 10, May 2018 from <http://escholarship.org/uc/item/0tp371x9>.

Виг, З., Гајинов, Т. (2011). *Стање и перспективе еколошкоправне регулативе у Србији*, Нови Сад: Универзитет „Singidunum“, Факултет за европске правно-политичке студије.

Gavella, N. (1998). Ograničenja prava vlasništva. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*. 2. (19). 351–362.

Гамс, А. (1987). *Својина*. Београд: Универзитет у Београду, Институт друштвених наука, Центар за филозофију и друштвену теорију.

Godfrin, G. (2009). Trouble de voisinage et responsabilité environnementale. *Annales des mines – Responsabilité et environnement*. 54(2). 16–22.

Di Robilant, A. (2013). Property: A bundle of Sticks or a Tree? *Vanderbilt Law Review*. 869–932.

Krämer, L. (2012). *EU Environmental Law*. London: Sweet & Maxwell, Thomson Reuters.

Лазих, М. (2014). Приватна својина – ограничења и гаранције. *Правни живот*. 10. 61–75.

Mallet-Bricout, B. (2014). Propriété, affectation, destination. Réflexions sur les liens entre propriété, usage et finalité. *Revue juridique Thémis*. 48 (2). 537–578.

Medvedović, D. (2003). Zaštita nekih djelova okoliša u hrvatskom pravnom sustavu. У О. Lončarić Horvat (Прир.), *Pravo okoliša* (стр. 95–177). Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, Organizator.

Mirow, M. C. (2010). The Social Obligation Norm of Property: Duguit, Hayem and Others, *Florida Journal of International Law*. 22. 191–226.

Moliner-Dubost, M. (2015). *Droit de l'environnement*. Paris: Dalloz.

Николић, Д. (2011). Право животне средине као наставна и научна дисциплина. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. 3. 299–311.

Омејес, Ј. (2003). Uvodna i osnovna pitanja prava okoliša, У О. Lončarić Horvat (Прир.), *Pravo okoliša* (стр. 23–94). Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, Organizator.

Pedersen, O. W. (2010). Environmental Principles and Environmental Justice. *Environmental Law Review*. 12. 26–49.

Понтинг, К. (2009). *Еколошка историја света*. Београд: Одисеја.

Ракић Водинелић, В. (1995). Еколошко право као право човека. *Правни живот*. 9. 245–266.

Ruhl, J. B. (2007-2008). Making Nuisance Ecological. *Case Western Reserve Law Review*. 3 (58). 753–785.

Стојановић, Д. (1963). *Позитивно-правна ограничења приватне својине*. Београд: Институт за упоредно право.

Тодић, Д., Милићевић, Г. (1995). Право на здраву животну средину. *Правни живот*. 9. 281–289.

Trudelle, J. (2014). *La servitude de conservation et la protection durable des milieux naturels au Quebec: Constats et recommandations*. Sherbrooke: Université de Sherbrooke.

Falque, M. (2008). Les droits de propriété au coeur de la protection environnementale. *Sociétal*. 71. 61–74.

Hernandez - Zakine, Z. (2006). *Le patrimoine commun et la propriété privée ou comment établir les droits et les devoirs de chacun - l'exemple de l'accès à la nature*. Retrieved 01, September 2018 from <https://www.droit-rural.com>.

Грађански законик Француске (C. civ.), Retrieved 1, September 2018 from <https://www.legifrance.gouv.fr>.

Грађански законик Немачке (BGB), Retrieved 1, September 2018 from <https://www.gesetze-im-internet.de>

Грађански законик Швајцарске (CCS), Retrieved 1, September 2018 from <https://www.admin.ch>.

Грађански законик Луксембурга, Retrieved 1, September 2018 from <http://legilux.public.lu>

Закон о заштити животне средине. *Службени гласник РС*. Бр. 135 (2004), 36 (2009), 36 (2009) - др. закон, 72 (2009) - др. закон и 43 (2011) - одлука УС.

Закон о процени утицаја на животну средину. *Службени гласник РС*. Бр. 135 (2004), 36 (2009).

Закон о облигационим односима Републике Србије. *Службени лист СФРЈ*. Бр. 29 (1978), 39 (1985), 45 (1989), 59 (1989), *Службени лист СРЈ*. Бр. 31 (1993).

Закон о основама својинскоправних односа Републике Србије. *Службени лист СФРЈ*. Бр. 6 (1980) и 36 (1990), *Службени лист СРЈ*. Бр. 29 (1996) и *Службени гласник РС*. Бр. 115 (2005) - др. закон.

Законик о животној средини - Code de l'environnement, Retrieved 1, September 2018 from <https://www.legifrance.gouv.fr>.

Закон о заштити околиша. *Narodne novine*. Бр. 82 (1994), 128 (1999).

Нацрт Грађанског законика Републике Србије, Retrieved 1, September 2018 from <https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>.

Светска повеља о природи (Charte mondiale de la nature), Retrieved 1, September 2018, from https://www.diplomatie.gouv.fr/sites/odyssee-developpement-durable/files/3/1982_Charte_Mondiale_Nature_JO.pdf.

Устав Републике Француске, Retrieved 1, September 2018, from <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>.

Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*. 98 (2006).

Рио декларација о животној средини и развоју, Retrieved 1, September 2018 from http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF.

Milica Vučković, LL.M.

Teaching Assistant,

Faculty of Law, University of Niš

THE OWNERSHIP RIGHT AND PROTECTION OF THE ENVIRONMENT

Summary

The ownership and the environment live in constant unbalanced interaction. The ownership is being changed while changing the environment. Basic principles and rules of the Environmental Law can be a great pressure for property. In every of three conceptions of the aim of the Environmental Law (antrophocentric, ecocentric and resource-economic conception), it is possible to draw upon certain position of the ownership right. In antrophocentric view, one can see a trait of ownership to be emanation and condition of human freedom. In the ecocentric view, we can talk about the ecological function of ownership, and in resource-economic perception, we can see its economic function. Through the recognition of ecological value of certain things, we acknowledge the ecological function of ownership. The ownership of ecologically valuable things is polyvalent real right. Ecological value of a thing can be positive or negative. Ecological function of ownership can be perceived as a part of its social function. But, because of general neglect of it, it is necessary for ecological function to be separate and distinct function of ownership right.

Keywords: ownership right, environment protection, private nuisance, Environmental law.